

# S O K F É L E .

LII szám.

Béts. October 30-dikán.

1832

## Philosophia és Poézis.

A' Tudományoknak legszebbike, minden kétségen kívül, a' Philosophia; 's a' ki ezt vagy megveti, vagy ki is gúnyolja, tudatlanságának adja nyilvánoságos jelét. A' mit Linne (Amoen: Acad. Vol. 1. Curios. Natur.) a' fűvészségről mond, ugyan azt lehet mondani a' Philosophiáról is: „*Huic arti nullus poterit esse osor, nisi ignarus.*“ Nintsen is, sőt képzeln sem is lehet embert — gondolkozó valóságot — Philosophia nélkül; ha tsak vagy a' rabszóltság, vagy az ön testi szükségek teljesítése után való fáradozás ki nem óltják a' szikrát, melyet az Ístenség lehellete gyújtott fel bennünk, a' tudni, esmerni-vágyás égi szikráját. A' szabad természet kebelében ép testel 's lélekkel felnőtt, 's a' bigott szokások által ditső méltóságából lenemtaszított ember, körül tekint magát, látja 's tsudálja a' körülte lévő dolgok felséges alkotását, elrendelését, mely nem tsak a' tavasz szelid lehelletében, nem tsak a' tsörgő patak kristály habjaiban, hanem a' tél zordon zivatarainak süvöltésében, 's a' menydörgő szélvész által felkavart tenger hullámiban is egyiránt elragadó: — lát, vi'sgálódik, 's képzelettel a' dolgok eredetére, az alkotóra emelkedik fel, ki a' változásokon feljül állítván fel királyi székét, kezén hordozza a' változásokat. Ímé itt az Ístenről való tudomány, és annak tisztelete módja, vagy a' vallás, 's ez a' vallás már a' Philosophia szülöttje; úgy hogy mikor ezt olvassuk az útzók írásiban, hogy még emberi nemzet nem találtatott vallás nélkül, már az akármilyen, ez más szóval ennyit tesz: természetére tartozik az embernek a' gondolkozás, a' philo-

Toldalék a' M. Kurírhoz.

sophálás, 's Philosophia nélkül ember nem lehet. \*) — Nem tölöm az emberi lélek kifejlődése történeteiből azt mutogatni, hogy az így támadt philosophiában melyik nemzet előzte meg a' másikat, 's mitsoda hibák 's miképen tsúztak be a' különböző népek philosophiájába, vallásába? Tsak azt akartam kimutatni, hol kezdődik a' philosophia; 's azt hiszem, hogy ha annak nem a' természet vizsgálása ad kezdetet, nem egyéb az haszontalan szóvitásnál.

Ímmár azok a' gondolatok, melyek támadnak az emberben a' természet szépségének megtekintésére, Poétai gondolatok. Egy tehát a' philosophia eredete a' poéziséval, vagy a' kettő egy testvér, 's köztök tsak ez a' különbség: a' philosophus a' természetnek fő törvényjeit akarván kikeresni, okról okra hideg megfontolással lépeget; míg a' poéta repül képzelete szárnyain, zengvén a' kedves érzést, melyet a' természet szép törvényjeinek látása szül \*\*), 's zengvén forró indulatában az ideális fő valóság ditsőségét, kinek tsilagokon épült királyi széke, 's 'sámolya a' föld †) 's a' t. Szóval szív és fő, okosság és érzés nélkül nem volt soha, nem is lehet se philosophus se poéta; amott azonban az okosság vezeti az érzést, itt az érzés ragadja az okosságot. Azért valamint philosophus, úgy poéta is kisebb nagyobb mértékben minden ember; azt jegyezvén meg, hogy valamint lehet valaki philosophus a' nélkül, hogy gondolatit írásba tegye: úgy a' poétának nem megesmertető jegye a' vers, mely inkább gyakran épen a' nem poétának megesmertető jegye.

\*) Dem Menschen ist Philosophie angeboren. *Hartmann.*

\*\*\*) O wunderschön ist Gottes Erde! 's a' t. *Hölty.*

†) Grosz ist der Herr! 's a' t. *Kleist.*

Íly álláspontot vévén a' philosophia's poézis szemléletére, — 's ítélje meg az ahoz értő, nem ilyet kell-e vennünk? — a' józanokosság szoros törvényjei szerént foly, 's következik: hogy

A) a' philosophiára nézve:

1. A' természetnek figyelmetes vi'ssgálása nélkül, vagy, ha úgy akarjuk mondani, a' természeti tudományok értelmes tanulása előtt, nem képes philosophálni: 's ez az, a' miben nagyon sok iskolák 's tanítók hibáznak. Égről, földről, ördögről, pokolról, philosophálunk az ifjak előtt, a' kik sem azt nem tudják milyen a' föld, sem azt mi az ég? Az erőről, mely bennünk lakik, a' lélekről 's annak természetéről, munkáiról *bóltselkedünk*, mi előtt megesmertetnénk velek, vagy esmernénk magunk a' testet, anatómiai 's physiologiai tekintetben; az az: az óra kopogásáról elmélkedünk, 's szükségtelennek tartjuk az egymásba vágó kerekek elrendelését, 's tzelját megtekinteni. Nem annak kell-e szükségesképen történni, a' mi történik fájdalom! hogy philosophusok helyett sophisták támadjanak, kik örömet értekeznek, tudós vitatásokba elegyednek oly tárgyak felett, melyekről semmit sem tudnak? A' tudományok koronájának, virágának, vagy inkább gyümölsének kellene lenni a' philosophiának: 's mi azt kívánjuk, — Uram bhotsásd meg, mert nem tudjuk mit tselekeszünk! — hogy a' ki a' természeti tudományokat tanulni akarja, elébb a' philosophiát elvégezze legyen. Így elébb olvastatjuk nevendékeinket, mint a' betűket velek megesmertetnénk; vagy mivel ez lehetetlen: megtagadtatjuk velek az okosságot, 's mikor legostobábbak, philosophusoknak nevezzük. Tsuda-e, ha a' világ kineveti a' philosophusokat?

2. Miképen nints két ember a' világon, kinek va-

lamely természeti tárgyról tökéletesen ugyan azon es-  
mérete legyen: úgy nem lehet két mindenben mege-  
gyező philosophémát találni. Azt kívánni, hogy bár  
egy Systema állana már elő a' philosophiában, melyre  
bátran lehetne mindennek támaszkodnia, a' nélkül  
hogy a' leronthatás veszélyjének ki lenne tétetve, en-  
nyit tenne: bártsak ne vinnék naponként nagyobb tö-  
kéletességre a' természeti tudományokat! Azonban leg-  
bizonyosabb jele a' philosophiai Systema jóságának  
az, ha az a' természeti józan okosság resultatumival  
megegyez, vagy azokkal nem ellenkezik. \*)

3. Valamint a' poéta, úgy a' philosophus is *nasci-  
tur, non fit*. Meglehet ugyan tanúltatni 's tanulni a'  
mások philosophémáját, sőt lehet abban gyönyörűsé-  
get is találni: de a' kit a' jóltévő természet philoso-  
phálásbeli tehetséggel meg nem áldott, akármennyi  
philosophémákat olvasott 's tanúlt legyen öszve, so-  
hasem fog magától tsak egy lépést is tehetni ügyetlen-  
ségének nevetséges kitüntetése nélkül. Elöttem van-  
nak Correggionak, Rafaelnek, — Canovának 's Feren-  
tzynek remek darabjai; elmerülök a' gyönyörködésben  
azoknak látására; de távol vagyok attól a' hiú gondo-  
lattól, hogy talán én is etsetet 's vésőt ragadjak, 's a'  
halhatatlanokat utánozzam. Így van ez a' philosophiá-  
ban is. Más az, ha, minekutána bizonyos tárgyak felett  
magamban gondolkoztam, 's egy kis systemátskát al-  
kottam is, akkor akad kezembe valamely nevezetes  
philosophus munkája, 's látom, hogy a' mit én idegen  
segítség nélkül gondoltam, az már ott van a' könyv-  
ben. Ez öröm: ez bizonyos jele annak, hogy nézeteim

---

\*) Denn an sich ist doch vollendete Philosophie nichts anders,  
als höchste Entwicklung der Vernunft. *Hartmann: Der Geist  
des Menschen.*

legalább nem egészen hibások; 's bátran kiálthatok fel a' festővel: „*anch' io sono pittore!*“ — Ebből ismét egy tanúság iskoláinkra nézve: Soha se dogmatizáljon a' tanító tanítványi előtt. Az ő legnagyobb érdeme az, ha az ifjakban talán szunnyadozó lélek munkásságra serkentetik, 's a' borongós gondolat felderül. Tsak egy húr az, a' melyet neki meg kell pendítenie; annak zengése minden rokon érzésű húrokat hármóniás zengésre kényszerít, 's a' hang szép és tiszta bár egyik felső, másik alsó oktávján zengedezzen.

B) A' poézisra nézve.

1. Tagadom, hogy a' szerelem lett volna szülője a' poézisnak, ha szinte megengedem is, hogy nevelője 's kitsinosítója a' volt. — Még nem volt Éva, mikor már az első ember elborítva a' természet gyönyörűségeinek látása, érzése által, lyricus gondolatait mu'sikai zengedezésű hangjai által fejezte ki; 's az ő felséges poémájának, melyben a' világ paraditsomának ditső pompáját énekelte, legfeljebb is tsak a' vége olvadt bizonyos szelid epedéssé, egy ideális valóság iránt, kinek képét álmában látta legelőbb feltűnni. — Óh szeretném én, ha a' jelenkor poétái a' poézisnak ezen eredeti nézetét soha sem vetnék el szemek elől! Hatalmas az első szerelemnek érzése; képes az a' roppant elefántot eveti enyvelgésekre, 's a' lomha tekenős békát tántzhoz hasonló mozdulásokra indítani; képes a' phlegmaticusnak lassan folydogáló vérét sebes buzgásra kényszeríteni, 's kő szívet érzésre lágyítani. Ezért a' ki soha poéta nem volt, mikor szeret, poétáskodik, — tudnivaló *kiki a' maga módja szerént*. Szép is a' szerelemnek ártatlan érzése; szívet, erköltsöt nemest az; az elfajúlt ember szerelmet nem érezhet. De következik-e ezekből, az elsőre nézve ugyan, hogy

mivel ifjú korunkban egy kellemetes érzés poétai lelkesedéssel tölte be, azt hidjuk, hogy kebelünkben több érzésnek helyje nintsen is, 's örökös mindég tsak a' szerelem bájait 's bájait énekelgessük, hasonlók lévén az ősz gyermekekhez, kik holtokig báboznak, 's fa paripákon lovagolva a' dudva ellenséget nád karddal aprítják? A' másodikra nézve pedig meglássuk, hogy a' szerelemnek tsak ártatlan és szívet javító részét énekeljük. Testiségben tsak lelketlen ember gyönyörködik; 's priapusi kínövések tsak pór népet indítanak nevetésre. Altaljában ne felejtsük el, hogy a' régiek nem Venusnak építettek templomot a' Helikonon, 's nem a' Gráziákat tették Mú'sáknak.

2. A' képzelő tehetség egy igen nevezetes tehetsége lévén lelkünknek, kérdést nem szenved, hogy poézisra kell tanítanunk ifjainkat. De mivel az okosság és képzelő tehetség illendő mérséklete teszi az okos embert: valamint nem egészen van nevelve az, a' kinek képzelő tehetsége nem miveltetett; úgy el van rontva a' neveléssel az, a' kinek okosságát elnyomja a' phantasia. A' ki tsak képzelt virágok után kapdos, rendesen valóságos tövisseket talál; és a' kinek gondolatja mindég a' harmadik, vagy talán hetedik egen is feljül kalandoz, bizony soha sem fogja magát egy bizonyos helyen, soha sem ön állásában, a' földön megtalálni: *Quisquis ubique habitat, Maxime, nusquam habitat.* \*) — Maga a' poétáknak oly igen kedves törvényjek: *Carmina secessum scribentis et otia quaerunt*, nagyon közel jár a' *dolce far' niente* hez. Pedig képzelhetni-e szomorúbb dologot, mint mikor az élet-erővel teljes, munkára termett ifjú a' dologtalanság

\*) Mart. Lib. VII. epigr. 72.

bűnébe süljedvén, nem csak ébren álmodozik \*), nem csak magában tépelődik chimaerákkal, 's vezér principium nélkül haboz a' képzelet tengerén \*\*); hanem egy úttal alkalmatlan is leszs ön hődoga eszkoz-  
lésére, 's kiáll a' pályáról, melyen nemesül lehele vala futnia! Kire illik méltábban, mint az ilyenekre az, a' mit — más értelemben — mond hazánk koszorús lantosa: *Jaj nekem, 's jaj annak, a' ki engem Verset írni búmra megtanítá?* — Azért vigyázzunk a' poézis tanításában! Úgy tanítsuk azt, mint a' festést, a' műsikat, vagy a' tántzot 's lovaglást. Soha se a' legyen a' fő dolog; csak mulatság, lelket 's szívet formáló mulatság legyen az. Kivált azoknak, a' kik könnyen részegednek, juttassuk gyakran eszekbe az intést: *Igyál kevés bort síjam Timotheus!*

3. Nints nevetségesebb, mint mikor a' nem tzeles ugyan, de tiszta gondolkozású olvasó nem kedvező bírálatára ezt feleli a' versgyártó: *nem ért hozzá; nints hozzá esze!* Hatalmas erősség! De hátha a' versgyártó *sem ért hozzá*, ki ért a' megbíráláshoz, ki nem? Hát ha ő tudatlan, 's mást ítél tudatlannak; az ő feje kereng, 's mást lát kerengeni? — A' dolog tsekélyebb, mint sem több szót érdemlene. —

### E l d o r a d ó.

A' napokban Eldoradóba szándékozván utazni, a' Városi Magistratushoz folyamodtam Passus és For-spont assignatio dólában. Mitsoda város az az Eldoradó? kérdi tudós hangon egy ifjú írász, a' falon függő

\*) — — velut aegri somnia, vanae

Finguntur species. Horat. art. poët. 7. 8.

\*\*\*) Variam semper dant otia mentem. Lucan, IV, 704.

posta mappára függesztvén tüveges szemeit. Az Uram — felelök — egy olyan város, a' hol az ember megnyugszik minden világi nyomorúságoktól, 's böldegül él, mint az első ember Édenben; ott a' pölgárok mind egyenlök, se nem urak se nem szölgák, se nem kevélyek, se nem irigyek 's a' t. — Az a' város bizonyosan kívül esik a' Ditiön, — szölla az urats, rám fordítván szemei előtt lévö üvegjét, — én oda se Passust, se Assignatiót nem adhatok.

Úgy tehát a' lelki atyákhoz kell folyamodnom — gondolám — úti tzeduláért, 's forspont helyett a' Szent Mihály lován útaandok el! —

---

#### A z e s k ü v / é s .

A' ki házasságra lép: széles mezöröl keskeny szigetbe megyen által, melyet zúgó patak kerit, 's maga után felégeti a' hidat. — Jaj néki, ha a' sziget virág helyett tövisszet terem; — ha annak mohos barlangjaiból békák 's kigyók sziszegnek rá, a' reménylett madár éneklések helyett; — jaj! annyival inkább, mivel a' folyam keskeny lévén, az elhagyott böldeg part virágos rétei a' pusztaszigetbe által illatoznak; — jaj néki háromszor, — — ha úszni nem tud! —

---

#### R e j t e t t s z ó .

Meglátsz engemet a' fiatal képen, ha mosolygó  
Két végsöm 's fejemet vágd el, majd megmarad ott egy  
Fákról fákra szaladgáló mokusnyi kis állat;  
Melly megfordítván derekabb lesz nagy tehenednél.  
Még hamarább kitalálsz ha neked megsúgom utolszor  
Hogy kis anagrammából *vén sete* lesz: nevetés; nem?

---

Megfejtés: a' LI Szam. Mészáros, mész, ész, szár, sor, szem.